

EXODUL LOCUITORILOR DIN VEȘTEM, DUPĂ MILITARIZAREA COMUNEI, ÎN LOCALITĂȚILE AVRIG ȘI SADU (1767 - 1769)

Col. (r.) dr. Alexandru BUCUR*

La 12 aprilie 1762, împărăteasa Maria Tereza a aprobat propunerea pentru înființarea graniței militare transilvane, numindu-l pe Adolf Buccow comisar pentru realizarea acesteia. Din anul 1764, pentru localitatea Veștem începea o nouă etapă istorică, dramatică. În 1763/1764 s-au efectuat cele mai ample conscripții în localitățile stabilite a fi integrate în granița militară din cadrul *Regimentului 1 grăniceresc român*, cu sediul la Orlat. Veștemul a avut parte de două *Conscripții*: una în 1763/4 și alta în 1766¹.

Din cauză că nu au acceptat să își schimbe confesiunea (trecerea de la ortodoxie la greco-catolicism), veștemenii au preferat să își părăsească gospodăriile și să plece în alte zone. Cei care au refuzat înrolarea, în număr de 187 capi de familie, au fost expulzați. Despre realizarea militarizării satului, cronicarul Ioan Coman (Ioan Zagran alias Coman) – director al *Școlii de grăniceri* din Veștem și profesor de limba germană (1810-1850)² – consemnează în „*Hronica Ardialului*”: „1763. Militarii grăniceri se fac, fără mare greutate, în care vreme și veștemeanilor, tot prin acest comandir general, prin petreacerea a multor pușcături cu tunurile, li s’au dat hotarul, căci lăcuiitorii satului Veăștem, nevrând a lua armele, au eșit din sat; numai ce au rămas: Radu Cotoră, Dumitru Tomii Popa, Toma Bunii, Barb Tatu, Radu Bașca, Ion Ionașc, Bucur Lup, Onia Lup, Ioan Cașolțan și Bratu Nenciu”³. Chiar și după aducerea altor locuitori de pe cuprinsul Ardealului, exodul a continuat, punând mari probleme autorităților. Situația este prezentată, scurt și precis de același cronicar: „După ce s’au adunat militarii

*Sibiu.

¹ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu (citate, în continuare, SJANSB), *Fond Urbării și conscripții* (cit., în continuare, FCU), 14, pass.; Al. Bucur, *Clarificări necesare privind localitățile din granița militară orlățeană (1766-1851)*, în „Acta Terrae Fogarasiensis”, V, 2016, p. 283-306.

SJANSB, *Fond Manuscrise*, S.P. Săvoiu, *Biografia capelanului milităresc Sava Popovici Săvoiu* (cit., în continuare, FM, S.P. Săvoiu): Tom 1, p.; Tom 3/3, p. 99–100. Al. Bucur, *Școlile grănicerești de pe teritoriul fostului Regiment de la Orlat (1871-1921)* (cit., în continuare, Al. Bucur, *Școli*), Sibiu, 2010, p. 263.

² Al. Bucur, *Veștem. Antroponime și zoonimie* (cit., în continuare, Al. Bucur, *Veștem*), Sibiu, 2010, p. 176; I. Coman, *Hronica Ardialului*, ediție îngrijită de Al. Bucur, Brăila, 2013, p. 8, 9, 67.

³ Al. Bucur, *Veștem*, p. 14; I. Coman, *op. cit.*, p. 55.

grănițărești prin satele lor anumite, în anu[l] 1765, cum mai sus s'au arătat, desmîntîndu'i unii și alții, iar mai cu samă învecinatele sate, pre cei din Viaștem veniți, au început a fugi în Țara Rumînească, și întru atîta de gros, cît puțini, ba foarte puțini au fost, de care să nu fie fugit”⁴.

Datorită faptului că nu exista numărul suficient de bărbați pentru a se realiza efectivele necesare completării companiei a VI-a (Orlatul și Veștemul), au fost aduse familii din toată Transilvania, care s-au stabilit în localitate. Cronicarul Ioan Coman relatează: „Și strămoșii tuturor lăcuitoilor celorlalți, din Provințialișăle sate au venit, și armele de bună voae li'au luat, și, – până a se muta cu toate cealea încoace – de pe unde au fost, de acolo, au făcut slujbele Cordonului și ale Ștabului, în doi ani; și celor eșiți li s'au voit a li se plăti, căci Înalta Împărăție nimica ne plătit n'au lăsat, iară cei mai mulți nimic n'au vrut să ia”⁵.

În *Conscriptia* din anul 1766 (Anexe, 1) sunt nominalizați, ca rămași în localitate, 15 bărbați majori, care aveau 11 băieți minori. Localnicii care au refuzat să devină grăniceri au fost obligați să se mute – împreună cu familiile – în satele vecine, stabilite de către autorități, astfel: Mohu, 24; Bungard, 24; Sadu, 28; Recea (fostă Telechi Recea, jud. Brașov), 30; Săcădate, 30; Rășinari, 20; Gura Râului, 20; Poplaca, 11⁶. Mulți dintre ei au refuzat și și-au construit colibe în pădurile aparținătoare localităților Bradu și Tălmaciu, care le-au fost incendiate, fiind nevoiți să se strămute în pădurile adiacente localităților Sadu și Șelimbăr. Situația critică a acestora o prezintă guvernatorul Samuel Bruckenthal împărătesei Maria Tereza, într-un raport din 8 octombrie 1768: „Multe familii din Veștem au fugit în pădurile Sadului, fie ale Șelimbărului, după ce sălașele din pădurile Bradului și ale Tălmaciului le-au fost arse. Alții au rămas acasă, între grăniceri, servindu-i ca «inquilini» [oaspeți] la orice slujbe, numai să poată rămânea lângă mormintele părinților [...]. Cei din Veștem și Racovița urmau să fie repartizați la Săcădate, dar în privința lor orice încercare a rămas fără efect. Cei 50-60 veștemeni au spus că nu pleacă de acasă, și mai ales dacă merg, o fac

⁴ Ibidem, p. 62.

⁵ Ibidem; Al. Bucur, op. cit., p. 14.

⁶ SJANSB, FCU, 14, pass.; C. Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania. 1764-1851*, București, 1973, p. 55; N. Nistor și M.N. Marinescu-Frăsinei, *Sibiul și ținutul în lumina istoriei*, vol. II, Cluj-Napoca, 1990, p. 35-36; N. Stoina, M. Racovițan, *Academia Trupelor Terestre de Uscat „Nicolae Bălcescu” Sibiu. 150 de ani de învățământ militar românesc. 1847-1997*, p. 56-57; Al. Bucur, C. Lupea, *Ofițerii români din Regimentul 1 grăniceresc român de la Orlat*, Sibiu, 2001, p. 8-9; P. Lendvai, *Ungurii*, București, 2007, p. 524; Al. Bucur, *Veștem*, p. 14, 15; Idem, *Școli*, p. 23, 24; Idem, *Dezastrele care s-au manifestat pe teritoriul județului Sibiu*, Brăila, 2012, p. 289-290.

numai cu toți împreună. Eu am făcut mai multe propuneri, cerând să alegă. Mi-au spus că mai bine aleg emigrarea în Valahia!

[...] Foarte puțini din acești bieți oameni nu sunt adăpostiți în mod corespunzător, cei mai mulți răătăcesc din sat în sat sau trăiesc în păduri, în colibe mizerabile [...]. Puțini din ei s-au îndreptat spre satele în care i-au îndreptat autoritățile și din aceștia abia câțiva au rămas acolo; cei mai mulți, mânați de speranțe deșarte, și-au ales locul care li se părea, după închipuirea lor, mai potrivit pentru locuit; aici trăiesc împreună oameni liberi și iobagi, locuitori din comitate și locuitori din districte săsești. Aspectul acestor oameni este unul jalnic. Toți erau timorați de noile condiții de trai. Condițiile mizere de trai și lipsurile brăzdaseră cute adânci pe fețele oropsiților, care susțineau că nu vor pleca în valea Sebeșului, unde li se promisese pământ; preferă să emigreze în Țara Românească”. Aceștia au declarat în fața delegatului orașului Sibiu, care a fost trimis să cerceteze problema: „Nu cerem nici un creițar despăgubire, ci numai permisiunea să plecăm nestingheriți în Țara Românească și să ne așezăm acolo”⁷.

Este demn de remarcat faptul că, dintre veștemenii care au fost nevoiți să-și părăsească locul de origine și averea, unii s-au stabilit în Avrig (unde, până nu demult, una dintre străzi era numită „Ulița (strada) Veștemenilor”, Anexe, 2 – azi, culmea, redenumită „Samuel Brukenthal”!) alții în Sadu (de aici provenind numele unor familii ca: Veștemean, Veștemeanu sau Veștemian, dar și Neagoe).

Datorită faptului că nu exista numărul suficient de bărbați pentru a se realiza efectivele necesare completării companiei a VI-a (Orlatul, cu 139 bărbați valizi și Veștemul, cu 202 bărbați valizi)⁸, au fost aduse familii din toată Transilvania, care s-au stabilit în localitate. Cronicarul Ioan Coman relatează: „Și strămoșii tuturor lăcuitorilor celorlalți, din Provințialişăle sate au venit, și armele de bună voad li’au luat, și, – până a se muta cu toate cealea încoace – de pe unde au fost, de acolo, au făcut slujbele Cordonului și ale Ștabului, în doi ani; și celor eșiți li s’au voit a li se plăti, căci Înalta Împărăție nimica ne plătit n’au lăsat, iară cei mai mulți nimic n’au vrut să ia”⁹.

Urmașii celor plecați din localitate au primit, relativ târziu, despăgubiri minore pentru proprietățile pe care le-au avut. Avem, în acest sens, mărturia capelanului Sava Popovici Săvoiu care, în memoriile sale, reproduce spusele tatălui său, în momentul în care acesta îi explică de ce dorește ca Sava să

⁷ C. Göllner, op. cit., p. 78.

⁸ SJANSB, Fond Colecția Brukenthal, L 1-8, H.J. Benigni, *Pragmatische Geschichte der Siebenbürgischen Militärgränze 1761-70*, f. 163r.

⁹ I. Coman, op. cit., p. 55.

urmeze cursurile Școlii grănicerești din Veștem: „[...] moșii și strămoșii mei au fost veștemeni – care, ca să nu se abată de la religia lor, mai repede lasă casa și moșia străinilor retrăgându-se de la unirea cu biserica apuseană; aceia care primesc unirea capătă casă și moșie gratis pe când moșteanului nu-i mai era iertat a intra nici în curte sau grădină ca să culeagă știr și lobodă sau urzici pentru rămători și rocoină pentru rațe și găște – de acum altceva pentru care mai anu’ [1834-n.n.] târziuț căpătară toți fugiții din Veștem dezdăunare; însumi [...] căpătai aproape 2 sute de florini despăgubire pentru partea mea din ocină; pentru aceia Veștemul mi-e [dator] mai mult ca ce mi-au dat, pentru că aici zac sudorile strămoșilor mei îngropate”¹⁰.

Din documentul localității Avrig, referitor la plata dărilor, din anul militar 1768/9, intitulat „*Tabella Anni 1768/69 Prostande Contributionis Ordinariorum Contribuentium Pagi Freck in Inclyta Sede Saxonici Cibiniensi Sub Perceptoratu Johannis Theophili de Ressenfels Regii Perceptoris existentis*”¹¹ reiese că acolo s-au stabilit mai multe familii de veștemeni, mai mult ca sigur în cursul anului militar 1767/8. Registrul anului respectiv nu se află la *Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu*, iar în cel din 1766/7 nu apar veștemeni, numai racoviceni. Dintre familiile stabilite la Avrig, o parte au plecat în alte localități, majoritatea cunoscute de către autorități. Astfel, în anul militar 1768/9, în registru erau consemnate mai multe persoane, la capitolul „*Amoti ex Vesten / Scoși din Veștem*” (Anexe, 3). Cei care s-au stabilit definitiv în Avrig, împreună cu familiile, erau: Ioan Cotoră; Toma Bratu; Stan Achim; Iftenie Cotoră; Stan Cotoră; Manea Iancu; Dumitru Neacșu; Manea Ursei; Mogoș Mihai; Simion Drăgan; Simion Toma; Bucur Lazăr; Radu Lazăr; Stanciu Muntean; Onea Ursei; Șerban Manea; Achim Toma. Plecați în Sadu, lângă familiile de veștemeni stabilite acolo: Radu Tatu; Radu Babeș; Stan Babeș; Chindea Boilă. Plecați în Mohu: Stan Chepșa; Oprea Ursei. Plecați în Bungard: Comșa Caicuț; Vulcana lui Ioan Boilă (văduvă). La Șelimbăr s-a stabilit Radu Stănese; la Micăsasa, Ioan Stancu; la Sibiu, Oprea Caicuț iar Bucur Ciulea „*a plecat nu se știe unde*”. Unii dintre ei s-au întors în satul natal: Toma Mogoș și Opreana Tatu (văduvă). Din totalul stabilit de autorități rezultă că, în anul militar 1768/9, în Avrig au rămas definitiv un număr de 64 de bărbați și copii de sex masculin – împreună cu ceilalți membri de familie – și două văduve.

¹⁰ SJANSB, FM, S. P. Săvoiu, Tom 1, p. 458-459; Al. Bucur, *Veștem*, p. 15.

¹¹ SJANSB, Fond Colecția de tabele cu contribuții ale comunelor (1449-1921), Avrig, 10, f. 26, 27.

Este demn de semnalat faptul că, în Avrig, s-au stabilit și o parte din locuitorii localității Racovița care nu au acceptat grăniceria. Consider că este necesar a fi enumerați, fiind la fel de urgisiți ca și cei din Veștem: Toma Totan; Moise Toicu; Ioan Sarchiz; Oprea Urzică; Ioreste Sarchiz; Stan Chitoc (ulterior plecat la Sibiu); popa Tomi Totan; Ioan Totan; popa Stan; Ioan a lui Pavel Totan; Ioan Mihăilă; Gavrila Ionaș; Oprea Ciumpenea; Ioan Sarchiz; Stănilă Tilvan și Ioan Iancu¹².

Documentul referitor la plata dărilor, din anul militar 1769/70 nu mai face diferențieri între localnicii din Avrig și cei proveniți din Veștem, cei din urmă fiind integrați între locuitorii Avrigului. Doar o singură persoană din Veștem este nominalizată ca nou stabilită în Avrig, Ioan Cotoră, foarte sărac¹³.

Dintre veștemenii alungați de pe dealurile din preajma Bradului, care au fost determinați să se stabilească în apropiere de Sadu, avem informații din *Tabelele de contribuții* ale Sadului. Astfel, în anul militar 1768/9, în documentul „*Pagus Czoodt Pro Anno 1768/9 Sedis Cibiniensis Johannis Theofili de Reissenfels*”¹⁴ sunt consemnate, la capitolul „*Amoti ex Vesten / Scoși din Veștem*” [dar și la rubrica de la „*Extractus Summarius*”, „*Lib. Vallach. (Mutuj ex Vest.) / Români liberi / (Împrumutați din Veștem)*”] următoarele persoane (Anexe, 4): Stan Babeș, venit din Avrig; Toma Dobrotă sen.; Onea Dobrotă, jun.; Ioan Brunea, recrutat în Regimentul „Karoly”; preotul Ioan Boilă, fugit în Cislădie (revenit în anul următor); Stan al Popi Toma; Nicolae Mihai; Radu Tatu, venit din Avrig; Mihai Lazăr; Neagoe a lui Stan; Radu Pătruț; Ioan Neagoe; Radu Babeș, venit din Avrig; Ioan al Opri Stanchi; Marcu Toma; Popa Neagoe; Barb Tulban; Marcu Borcea; Stan Neagoe; Oprea Pătruț sen.; Ioan Tulban; Ioan Drăgănescu; Stan Muntean; Toma Dobrotă jun.; Ioan Crăcea; Chindea Boilă, venit din Avrig; Ioan al Opri Stoichi. Totalul persoanelor de sex masculin era impresionant, 92. Pe lângă cei nominalizați, mai erau trei văduve, care aveau doi băieți: Maria lui Stan Neagoe; Paraschiva Stanciului și Marina lui Onea.

La capitolul „*Extranej / Din afară*” era trecut și un Ioan Veștemean, după numele de familie provenit tot din Veștem. Tot acolo erau nominalizați și doi locuitori proveniți din Orlat: preotul (Popa) Dumitru și Ioan Tofic. În documentul din 1769/70, mai sunt specificați, tot din Orlat: Popa Ioan Piaru și Iosif Măierean¹⁵.

¹² *Ibidem*, f. 24, 25.

¹³ *Ibidem*, 11, f. 20v.

¹⁴ *Ibidem*, Sadu, 15, f. 14, 15.

¹⁵ *Ibidem*, f. 18, 19.

În registrul din anul următor, intitulat „*Tabella Anni 1769/70 Praestandae Contributionis Ordinariorum Contribuentium Pag. Czoodt in Inclyta Sede Saxon. Cibiniensi sub Perceptoratu Johannis de Ressenfels Regii Perceptoris existentis*¹⁶”, apar mai mulți locuitori cu numele de familie Veștemean (Vestiman, Westiman): Ioan ; Oprea; Stan; Dobre; Floare a lui Bucur. Ceilalți locuitori proveniți din Veștem sunt integrați în cadrul localnicilor, cu mențiunea, adnotată pe marginea filelor „*ex Vest.*” Mai apar: Nicolae Neagoe și Ioan Muntean, fiii unora din familiile respective. Ioan Muntean este nominalizat în locul lui Stan Muntean, tatăl său care, cel mai probabil, a decedat. În plus, apar două văduve cu doi copii (Maria [lui] Stan Neagoe și Paraschiva Stanciului) și o soție de militar, Marina [lui] Onea, nominalizate și în anul anterior¹⁷.

Mai mult ca sigur, o parte dintre foștii locuitori ai Veștemului, expulzați din sat, au luat drumul Valahiei, pe „*cărrările cucului*”, stabilindu-se la sud de Carpați, unde și-au întemeiat gospodăriile și și-au continuat viața. Nu vom putea, niciodată, înțelege – pe deplin – traumele celor dezrădăcinați, în acele vremuri dificile, efortul depus pentru revenirea la o viață relativ normală și pentru integrarea în noile colectivități, diferite față de Veștem prin organizare, mentalități, tradiții, relief ș.a.

Din cercetarea documentelor existente la arhive, dar și din alte surse documentare, rezultă că înființarea graniței militare din Transilvania a adus – pe lângă suficiente beneficii – și „*spargerea*” unor sate. Majoritatea locuitorilor, care nu au dorit să își schimbe confesiunea, au fost nevoiți să-și părăsească localitatea de origine și să se stabilească în satele din jur, să înființeze altele noi (Tohanu Nou, Șinca Nouă) sau să emigreze în Valahia, lăsând toată averea celor care au fost aduși din alte localități ale Transilvaniei, pentru a deveni grăniceri.

**L'EXODE DES HABITANTS DE VESTEM, APRÈS LA
MILITARISATION DE LA COMMUNE, DANS LES LOCALITÉS
D'AVRIG ET DE SADU (1767-1769)
- résumé-**

Mots-clés: militarisation, confession, expulsion, Avrig, Sadu, Valachie.

La militarisation du sud de la Transylvanie, commencée en 1762, contraint les habitants à se convertir à la dénomination gréco-catholique.

¹⁶ *Ibidem*, 16, f. 14, 15.

¹⁷ *Ibidem*, f. 17.

Parce que la plupart d'entre eux ont refusé, ils ont été expulsés, y compris ceux de Vestem. Ces derniers ont dû s'installer dans les localités voisines, la plupart à Avrig et Sadu et certains ont émigré en Valachie.

ANEXE

1. Conscriptia Veștemului, cu cei rămași în comună la 18 iulie 1766 (SJANSB, FCU, 14, f. 8v)

Nomina Incolarum Albō Militia adscriptor				
Nomina Incolarum, Pater Filiorum: Vxoratorum.	Etas	Filiorum Celibat	Etas	
1. Iuon Kasutran	40.	Pligor	9	
2. Bărb Tăntul	38.	Kyrtulaj infan		
3. Thoma Bunyi	23.	" "	"	
4. Dumitru Popi Tomi	30.	Opre	5.	
5. Iuon Jonăsk	46	" "	"	
2. Fily Morak				
Bunye	38	Dumitru	8.	
Burur	24.	" "	"	
6. Rădu Kotore	60	Bărb	20.	
7. Bărb Fălie	30.	Opre	5.	
8. Rădu Băbka	43.	" "	"	
9. Popa Jonăsk	60	Jonăsk	9.	} Popa Unit.
10. Popa Dumitru	75	" "	"	
11. Popa Mădăly	55	" "	"	
12. Petru Lango	24.	" "	"	
13. Petru Minge	30.	Petru	6.	
		Lătan	4.	
		Opătur Nent	25.	
		Burur Lango	22.	
Summa	15	"	"	

2. Carte poștală cu Avrigul, strada Veștemeni, prima jumătate a secolului al XX-lea
(Muzeul Brukenthal, Colecția Grafică documentară, inv. nr. 340)

3. Veștemenii stabiliți în Avrig, în anul 1768/9 (SJANSB, FCTC, 10, Avrig, f. 26v, 27v)

Nume sub Nro.	Nume sub Nro.	Nomina Contribuentum.	Taxa							
			Capitis		Protectio- nalis.		Domorun- in Civi- tatibus.		Agro- Capi- talis.	
			Rhd.	Xr.	Rhd.	Xr.	Rhd.	Xr.	Rhd.	Xr.
		Amici ex Vester								
	1	Juan Kottora	4	-	-	-	-	-	-	-
	2	Thoma bratal	4	-	-	-	-	-	-	-
	3	Stian Hysen Hysen	15	-	-	-	-	-	-	-
		Stian Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
		Radal Tatul Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
		Opre Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
	4	Hysen Kottora	4	-	-	-	-	-	-	-
		Opre Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
		Hysen Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
	5	Stian Kottora	4	-	-	-	-	-	-	-
	6	Manu Hysen	4	-	-	-	-	-	-	-
		Juan Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
		Hysen Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
		Radal Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
		Stian Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
		Thoma Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
	7	Manu Hysen	4	-	-	-	-	-	-	-
	8	Radal Hysen Hysen	4	-	-	-	-	-	-	-
		Hysen Hysen Hysen	-	-	-	-	-	-	-	-
	9	Manu Hysen	4	-	-	-	-	-	-	-
		Stian Hysen	12	-	-	-	-	-	-	-

Antea sub Nro.	Nunc sub Nro.	Nomina Contribuentium.	Taxa			
			Capitis		Proteſtio- nalis.	
			Rhth.	Xr.	Rhth.	Xr.
		Translatum	11	-	1	50
- 4	21	Juan Tulban	11	-	-	10
- 4	22	Juan Drogenegh	11	-	-	-
- 4	23	Peter Martjanul	11	-	-	-
- 4	24	Thomas Sobrotte Jans	11	-	-	-
- 4	25	Juan Krotse	11	-	-	-
- 3.5.7	26	Kinde heille	11	-	-	-
- 6	27	Juan al opm Blyky	11	-	-	-
		Summa	92	-	1	48
		Eorum Vidue				
- 2	1	Mare Star Nyagoj	2	-	-	10
- 2	2	Baraphire Stankraty	2	-	-	-
- 1	3	Ange Marine Mullren	1	-	-	10
		Summa	11	-	-	20